

## ელენე გოგიაშვილი

### ზღაპრული „ქალთა ქვეყანა“ ლიტერატურულ და ფოლკლორულ ნარატივებში

მსოფლიოს ხალხთა ფოლკლორულ სიუჟეტებში ქალთა ქვეყანას და მეომარ ქალთა სამფლობელოს ხშირად ვხვდებით, ძირითადად საზღაპრო ეპოსში. ზღაპრულ-ფანტასტიკური მოტივების სიმრავლისა და მითოლოგიურ წარმოდგენებთან კონტამინაციის გარდა ხალხური ტექსტები იმითაც არის განსაკუთრებულად მრავალფეროვანი, რომ ფოლკლორში მეომარი ქალის სხვადასხვა ტიპი არსებობს. მეომარი ქალების, ამორძალების შესახებ წარმოდგენები არა მხოლოდ ბერძნულ კულტურაში, ევროპისა და აღმოსავლეთის ხალხებშიც არის კარგად ცნობილი როგორც ზეპირ გადმოცემათა, ისე ლიტერატურული გზით. „ათას ერთი ლამის“ მოთხრობებშიც არის ჩართული რამდენიმე ამბავი, რომელიც ამორძალების თემასთან არის დაკავშირებული.

წინამდებარე სტატიაში წარმოდგენილია მეომარ ქალთა თემის ფოლკლორულ-ლიტერატურულ ადაპტაციათა რამდენიმე მაგალითი ქართული და აღმოსავლური ზღაპრებიდან, კერძოდ, ქართული ზეპირ-სიტყვიერებიდან და „ათას ერთი ლამის“ მოთხრობებიდან.

ამორძალთა ლეგენდების მნიშვნელოვანი წყარო ჰეროდოტეს ისტორიაა, რომლის მიხედვით ამორძალები შავი ზღვის სანაპიროზე ცხოვრობდნენ.<sup>1</sup> როცა ბერძნებმა შავი ზღვის რეგიონი აღმოაჩინეს ძვ. წ. VII საუკუნეში, ბარბაროსების ცხენოსნობამ მოხიბლა ბერძნები. აღფრთოვანება ხელოვნების დონეზე აყვანილი ოსტატობით იყო გამონვეული, იმითაც, რომ ეგზოტიკური ხალხი ბავშვებს პირდაპირ მებრძოლებად ზრდიდა. სახელი „ამაზონი“ ბერძნებმა ძველი სპარსულიდან ისესხეს, რაც მებრძოლს უნდა ნიშნავდეს. ათასობით ლარნაკის მოხატულობა ადასტურებს ამორძალთა პოპულარობას ბერძნებში. ყველა დიდი გმირი, დაწყებული ჰერაკლეთი და აქილეუსით, თავის ძალას ამორძალების დედოფალთან ცდიდა. ყველა მითს ერთი მახასიათებელი ნიშანი ახლავს: მიუხედავად სიმამაცისა, სილამაზისა და გონიერებისა, ამორძალები ვერასოდეს ახერხებენ ბერძნებზე გამარჯვების მოპოვებას.

ძვ. წ. VII საუკუნის ერთ პაპირუსზე არასრულად შემორჩენილი ამბავი სათაურით „ეგვიპტელები და ამორძალები“ მოგვითხრობს, თუ როგორ შეიჭრა უფლისწული პედიხონსი „ქალთა ქვეყანაში“ – სირიაში. სერპოტმა, ამორძალთა დედოფალმა პედიხონსის ჯარს დიდი ზარალი მიაყენა. ეგვიპტელებისა და ამორძალთა ამბავი მიეკუთვნება ბერძნულ-რომაული პერიოდის მეფე პეტუბასტის ისტორიათა ციკლს, რო-

<sup>1</sup> Herodotus, *The Histories*, book IV: Melpomene, translator G. C. Macaulay (Macmillan, London 1890), 111-117.

მელიც შეიქმნა ისტორიული პირების გარშემო. გმირების შეჯიბრისა და ორთაბრძოლის აღწერებს ჰომეროსის ეპოსის გავლენა ეტყობა, ხოლო ზოგიერთი თემა ბერძნული მოდელის მიხედვით – აქილევისა და პენტესილეას მითის მიხედვით არის შექმნილი.

ეგვიპტელთა ჯარის მეთაურმა, უფლისწულმა პედიხონსმა, ამორძალთა დედოფალი სერპოტი ორთაბრძოლაში გამოიწვია. მზის ამოსვლისას იარაღი აისხეს და მთელ დღეს შეუჩერებლად იბრძოდნენ. ფარებს ზრიალი გაჰქონდა. „მათი შეტევა ავაზების შერკინებას ჰგავდა, როცა სიკვდილი სიცოცხლეზე უფრო დიადია“.<sup>1</sup>

სალამოს სერპოტმა შესვენება შესთავაზა ეგვიპტელ უფლისწულს. პედიხონსი დათანხმდა, ღამით ვერ ვიბრძოლებთო. ორი მეომარი სასაუბროდ ჩამოჯდა.

„პედიხონს, რამ მოგიყვანა ქალთა ქვეყანაში? ბრძოლის ჟინმა? ბედისწერამ? თუ გინდა ჩვენს შორის... მან გაიცინა“. პედიხონსმა იარაღი მოიხსნა და სერპოტმაც გაიხადა ტანისამოსი, რადგანაც ძლიერმა ვნებამ მოიცვა და იარაღიც მოიხსნა. პედიხონსმა თავი დაკარგა. „ძვირფასო სერპოტ“.

აქ ტექსტი წყდება. შემდეგ ფრაგმენტში სერპოტი და პედიხონსი თავის დილემაზე ლაპარაკობენ – მოვალეობა თუ სიყვარული. ისინი ბრუნდებიან თავ-თავის ბანაკში და იძინებენ. მეორე დღეს კვლავ განაახლებენ ორთაბრძოლას, მაგრამ ვერცერთი ვერ იმარჯვებს და ცხადდება ზავი. პედიხონსი და სერპოტი თავდავინყებას ეძლევიან კარავში. მათი ჯარები ალიანსს ზეიმობენ. უეცრად შორეული აღმოსავლეთიდან უცხო ტომთა ჯარი შემოიჭრება და პედიხონსის ლაშქარს ებრძვის. სერპოტი ეხმარება პედიხონსს მათთან ბრძოლაში, რადგან იცნობს მის მტერს. სერპოტის დახმარებით პედიხონსის ჯარი გაიმარჯვებს.

ბერძენი ისტორიკოსების დიოდორუს სიცილიელისა და ნიკოლოზ დამასკელის ქრონიკებში (I ს.) შემონახულია სპარსული სამიჯნურო ისტორიის ფრაგმენტები დედოფალ ზარინას შესახებ, რომელიც დაახლოებით ძვ. წ. VII-VI საუკუნეებში მეფობდა სკვითების მონათესავე აღმოსავლელ – საკას ტომში.<sup>2</sup> ზარინას სამფლობელო კასპიის ზღვის რეგიონში უნდა ყოფილიყო და ურთიერთობა ჰქონოდა პართიასა და მიდიასთან. ლეგენდის თანახმად, ზარინა და საკას მეომრები პართიელებს ეხმარებოდნენ მიდიელების წინააღმდეგ. როგორც ბერძენი ისტორიკოსები აღნიშნავენ, „საკა ქალები კაცებთან ერთად ცხენზე ამხედრებული იბრძოდნენ ამორძალთა მსგავსად.“<sup>3</sup> მოქმედება იწყება პართიელი მომთაბარეების მიდიაში შეჭრით. ისინი ძლევა მოსილ საკას შეეკრნენ, რომელთა ჯარს ზარინა სარდლობდა. გაიმართა სისხლიანი

<sup>1</sup> აქ და შემდგომ ტექსტი ციტირებულია წიგნიდან *Ancient Egyptian Literature*, edited by Miriam Lichtheim (University of California Press, 1973), 759-764 .

<sup>2</sup> C. Keith Hansley, *The Legend of Queen Zarinaia of the Sacae*. <https://thehistorian-shut.com/2021/02/25/the-legend-of-queen-zarinaia-of-the-sacae/> accessed on February 25, 2021.

<sup>3</sup> Diodorus Siculus, *Library of History*, vol. I: Book 2 (Loeb Classical Library Edition, 1933), 461-465.

ბრძოლა. ერთ ბრძოლაში ზარინა შეებრძოლა მიდიელების სარდალ სტრიანგეუსს. მან ზარინა ცხენიდან ჩამოაგდო, მაგრამ მისი სიმამაცით მოხიბლულმა ქალი გაათავისუფლა. სხვა ბრძოლაში ზარინას მეომრებმა ჩაიგდეს ხელში სტრიანგეუსი და მოკვლას უპირებდნენ, მაგრამ ზარინამ იხსნა – მისგან ხომ სიცოცხლით იყო დავალებული. მას შემდეგ, რაც მიდიელები და საკა დაზავდნენ, სტრიანგეუსი თავის ძველ მტერთან ზარინასთან მიდის როქსანაკეში (“მბრწყინავ ქალაქში”), სადაც ზარინამ დიდი პატივით მიიღო, აკოცა და ეტლით გაასეირნა. სტრიანგეუსი სიყვარულში გამოუტყდა, მაგრამ ზარინამ უარჰყო. სტრიანგეუსმა თვითმკვლელობა გადაწყვიტა, მაგრამ მანამდე წერილი მისწერა ზარინას. ეს ამბავი და სტრიანგეუსის სასიყვარულო წერილის ბევრი ვერსია არსებობს ანტიკურობაში და პაპირუსებზე. ზარინასა და სტრიანგეუსის ისტორია თარიღდება იმ პერიოდით, როცა ამაზონები პირველად გამოჩნდნენ ბერძნულ ხელოვნებასა და ლიტერატურაში.<sup>1</sup> ზოგჯერ მას ადარებენ აქილევსის ტრაგიკულ ამბავს – აქილევსი კლავს ამორძალთა დედოფალ პენტესილევას და მერე შეუყვარდება. მაგრამ სპარსული ისტორია სხვა სცენარს გვთავაზობს. მტრები ერთმანეთის სიცოცხლეს იხსნიან და მათი მეგობრობაც და სიყვარულიც შესაძლებელია.

თანამედროვე მეცნიერები დიდხანს ამტკიცებდნენ, რომ ამორძალები მხოლოდ ბერძნული მითია. მაგრამ არქეოლოგიურმა აღმოჩენებმა დაადასტურა სკვითების საცხოვრებელ ტერიტორიაზე არსებულ სამარხებში შეიარაღებული ქალების ჩონჩხები. ასე რომ, ამორძალები მთლად მხატვრული გამონაგონიც არ არის. ადრეინე მაიორის მონოგრაფიამ მეომარ ქალებზე ბევრ საკითხს მოჰფინა ნათელი მათი რეალური ცხოვრებისა და მხატვრული გამონაგონის შესახებ. სკვითური ყორღანების ათასამდე სამარხში უკრაინიდან შუა აზიამდე ნაპოვნია 300 მეომარი ქალის ჩონჩხი, რომელთა ტესტიც აჩვენებს, რომ მეომრების 25 პროცენტი 10 წლიდან 45 ასაკამდე ქალი იყო.<sup>2</sup>

ბერძნული მითები ყველაზე მეტად არის ცნობილი საზოგადოებისთვის, მაგრამ, ფაქტია, რომ მარტო ბერძნები არ მოხიბლულან სკვითი ცხენოსანი ქალებით. მეომარ ქალთა ისტორიები ცნობილი იყო ძველ მსოფლიოში ეგვიპტეში, სპარსეთში, კავკასიასა და შუა აზიაში. თუ ბერძნულ მითოლოგიაში ამორძალები დამარცხებისთვის არიან განწირული, სხვა კულტურათა მითოლოგიურ გადმოცემებსა და ისტორიულ თქმულებებში ისინი იბრძვიან და იმარჯვებენ კიდეც. თუ ბერძნული ისტორიები ყურადღებას ორთაბრძოლებზე ამახვილებენ, მედიტერანული თქმულებები სიყვარულზე უფრო მეტს ჰყვებიან, ვიდრე ომებზე. არაბერძნულ ნარატივებში ამბავი იწყება სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლით და მთავრდება ურთიერთპატივისცემითა და სიყვარულით. პატრიარქალურ ბერძნებს წარმოედგინათ, რომ თუ ქალი ძლიერი იყო,

<sup>1</sup> Rüdiger Schmitt, “Zarinaia,” *Encyclopædia Iranica*, online edition, 2012, available at <http://www.iranicaonline.org/articles/zarinaia> accessed on 16 August 2012.

<sup>2</sup> Adrienne Mayor, *The Amazons: Lives and Legends of Warrior Women across the Ancient World* (Princeton University Press, 2015).

კაცი სუსტი იქნებოდა ან პირიქით. მათში ეჭვს ინვეცდა ძალთა თანაფარდობა. სხვა კულტურები უფრო მეტად ღია არიან სქესთა შორის თანასწორობისთვის – ზარინასა და სერპოტის ამბები ამის ნათელი დასტურია.

„ათას ერთი ღამის“ ისტორიებში მეომარი ქალები სტერეოტიპულად არიან წარმოდგენილი. უმეტეს შემთხვევაში მეომარი დედოფალი უნდა დამარცხდეს პოტენციურ საქმროსთან ორთაბრძოლაში, თუმცა ყოველთვის ასე არ ხდება. თავისი საბრძანებლის გარეთ მეომარი ქალი ხშირად მამაკაცის ტანსაცმელს ატარებს და როცა ბრძოლაში გრძნობს, რომ მოწინააღმდეგე მოერევა, მიმართავს ხრიკს და თავის ქალურ სილამაზეს გამოაჩენს. „ომარ ან-ნუმანისა და მისი შვილების“ ამბავში მთავარი გმირი შარ ქანი მოხიბლულია მეომარი ქალის – ქრისტიანი დედოფლის აბრიზას მშვენივით და მასთან ჭიდაობისას მარცხდება. ამ მოთხრობაში ასახული ქალთა ქვეყნის ქრისტიანულ მხარეში განთავსება (რუმი, კუსტანტინია) ბერძნულ წარმოდგენებს ეხმიანება ამორძალების შავი ზღვის მიდამოებში ცხოვრებაზე. მიუხედავად ამისა, თანამედროვე სამეცნიერო კვლევები არ ადასტურებენ ბერძნულ და არაბულ ტრადიციათა პირდაპირ კავშირს.<sup>1</sup>

შარ ქანი და დედოფალი აბრიზა ერთმანეთს პირველად მონასტრის წალკოტში შეხვდნენ: „მეფე შარ ქანი ცხენიდან ჩამოხდა იმ ხეებში, გაიარა, მდინარეს მიადგა, დაინახა წყალი მოჩუხჩუხებდა. ქალის ხმა შემოესმა“. [...] „შარ ქანი მიდიოდა იმ ხმისაკენ, სანამ იმ ადგილის კიდეს არ მიაღწია. ხედავს, მდინარე მოედინება და მგალობლები მხიარულობენ, ნიამორები დანავარდობენ და ნადირებიც თამამად რბიან და ფრინველები თავის ენაზე ბედნიერების თვისებებს ხსნიან. მოქარგულია ეს ადგილი ნაირ-ნაირი მცენარეებით, ვით ნათქვამია ერთ-ერთ ვასფში, ამ მდელის მსგავსზე ეს ბეითები:

მშვენიერია მინა მხოლოდ ყვავილობის ყვამს,  
როს თავანყვეტით ჩამორბიან ზეგარდმო წყალნი.  
ის არს ქმნილება ალაჰისა დიდის, ძლიერის,  
ყოველთა ნიჭთა მომნიჭებლის, უხვთა მწყალობლის.

შეხედა ამ ადგილს შარ ქანმა და მონასტერი დაინახა. მონასტერში მთვარის შუქზე ციხე-სიმაგრე აზიდულა სივრცეში. შუაში მდინარეა, საიდანაც წყალი მოედინება ამ მდელოზე.“<sup>2</sup>

შარ ქანისა და აბრიზას შემდგომი ურთიერთობა – სატრფიალო ლექსებით მუსაიფი და ჭადრაკის თამაში არაბული მოთხრობისთვის ჩვეული ხატოვანებით არის გადმოცემული, თუმცა მათ სიყვარულს ახდენა არ ეწერა და დედოფალ აბრიზას ბედი ტრაგიკულად წარიმართა. მას არა თავის რჩეულთან, არამედ მის მამასთან – მეფესთან მოუწია სარეცლის გაყოფა. მსგავსი მოტივი – როცა გმირი მეფეს შორიდან მოუყვანს ქალს (შდრ. ტრისტანი და იზო, ვისი და რამინი), ჯადოსნურ

<sup>1</sup> Ulrich Marzolph, Richard van Leeuwen, Hasan Wassouf. *The Arabian Nights Encyclopaedia*, I (Oxford/ Denver /Santa Barbara, 2004), 475.

<sup>2</sup> ათას ერთი ღამე, რვა ტომად, ტომი II, არაბულიდან თარგმნა და განმარტებები დაურთო ნანა ფურცელაძემ (თბილისი, 1970), 10-11.

ზღაპრებში ერთ-ერთი ხშირად გავრცელებულ მოტივთაგანია (საერთაშორისო მოტივი J2411.1 თომპსონის მოტივთა ინდექსის<sup>1</sup> მიხედვით) რომელიც ყოველთვის გმირის სასარგებლოდ მთავრდება. „ათას ერთ ლამეში“ მოთხრობილი დედოფალ აბრიზას ამბავი კი ჯადოსნური ზღაპარი არ არის, მისი სიუჟეტი ლიტერატურულად დამუშავებულ ისტორიულ თქმულებას ჰგავს.

ცნობილ ქართულ ზღაპარში „მონადირის შვილი“ გმირს შორეული ქვეყნიდან – თეთრ ზღვასა და წითელ ზღვას შუა მდებარე სამეფოდან მზეთუნახავის მოტაცებას ავალბენ. მზეთუნახავის საბრძანებელში სამი სახლი სულ კაცის თავებით არის ამენებული – ვინც ვერ გაიმარჯვებს მასთან დამალობანას თამაშში, სიცოცხლეს გამოეხალმება.<sup>2</sup> ზღაპრის ეს ტიპი ევროპულ ფოლკლორშიც პოპულარულია (საერთაშორისო ნომერი ATU554).<sup>3</sup> ამჯერად ყურადღებას გავამახვილებთ სახიფათო თამაშის მოყვარული მზეთუნახავის სამფლობელოსა და „ათას ერთი ლამის“ ერთ ზღაპარში აღწერილ ქალთა ქვეყნის მსგავსებაზე (საერთაშორისო მოტივი F112 თომპსონის მოტივთა ინდექსის მიხედვით). ცოლის საძებნელად წასულ ჰასან ბასრელს გზას ასე მიახსნავლიან:

„შენი ცოლი მეშვიდე კუნძულზეაო. ეს არის დიდი კუნძული ვაკის კუნძულთა შორის. ჩვენ შორის შვიდი თვის გზააო. ჩვენ მივალთ ფრინველთა მიწაზე, იქ ისეთი ჟრიაბული და ფრთების ცემაა, რომ ერთმანეთისა არ გვესმის. იმ ქვეყანაში თერთმეტი დღე და ლამე ვივლით და გავალთ ერთ ქვეყანაში, რომელსაც ნადირთა მიწა ჰქვია. იქ ყურთასმენა აღარაა ნადირის, მხეცთა და აფთართა ღრიალის, მგლები ყმუილისა და ლომების ბრდღვინვისაგან. ოცი დღე ვივლით იმ მიწაზე. მერე გავალთ ერთ ქვეყანაში, რომელსაც ჯინების მიწა ჰქვია [...] ამის მერე შეგხვდება ერთი დიდი მთა და მდინარე, რომელიც ვაკის კუნძულებამდე მიედინება. შვილო, იცოდე, რომ მთელი ეს ლაშქარი სულ ქალწული ქალიშვილები არიან და ჩვენი განმგებელი მეფეც ქალია [...] ვერც ერთი მამაკაცი ვერ გაჩერდება ჩვენთან, ვერ მოაღწევს ჩვენთან, ჩვენს მიწაზე ფეხს ვერ დაადგამს. ჩვენსა და იმ დედოფალს შორის, რომელიც ჩვენს მიწას განაგებს, ერთი თვის სავალია ხმელეთზე. ყველა, ვინც კი ამ ხმელეთზე ცხოვრობს, იმ დედოფლის ქვეშევრდომია. მის ხელქვეითაა აგრეთვე ჯინთა და შეითანთა ტომები და იმდენი გრძნეული, რომ ვერავინ დათვლის.“<sup>4</sup>

ხალხური ზღაპრის თხრობის სტილი ლიტერატურულად დამუშავებული ზღაპრებისგან სისადავით და ამბის სხარტად გადმოცემით გან-

<sup>1</sup> Stith Thompson, *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends* (Indiana University Press, 1975).

<sup>2</sup> პეტრე უმიკაშვილი, *ხალხური სიტყვიერება III* (თბილისი 1964), 36.

<sup>3</sup> Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*, Parts 1–3 (Helsinki, 2004).

<sup>4</sup> ათას ერთი ლამე, რვა ტომად, ტომი VI, არაბულიდან თარგმნა და განმარტებები დაურთო ნანა ფურცელაძემ (თბილისი, 1984), 346-347.

სხვაგვება. მზეთუნახავის სამყოფელი გაცილებით მოკლედ არის ხოლმე აღწერილი როგორც ქართულ, ისე სხვა ხალხთა ზღაპრებში. ძირითადი აქცენტი ზღაპარში გადატანილია იმ დაბრკოლებებზე, რომლებიც გმირმა უნდა გადალახოს იქ მისაღწევად. ზღაპარში „ხემნიფის შვილი და მისი რაში“<sup>1</sup> გმირი გადაახტება მაღალ გალავანს, შედის ეზოში და ხედავს მშვიერ ცხოველებს, რომლებსაც დააპურებს, მოუვლელ ჭიშკარს, რომელსაც ერბოს ნაუსვამს და შემდგომ ისინი ეხმარებიან გმირს, აგრესიული მზეთუნახავის თავდასხმას რომ გაუმკლავდეს.

„ხემნიფის შვილი და ქალთხემნიფე“<sup>2</sup> – ეს ზღაპარი სათაურშივე ამჟღავნებს თავის კავშირს ქალთა ქვეყანასთან და მის სამიმ მმართველთან (საერთაშორისო სიუჟეტური კატალოგის მიხედვით შეესაბამება ზღაპართა ტიპს ATU560, რომელიც კონტამინირებულია ATU507-თან). ქალთხემნიფესა და მის წასაყვანად მისულ ვაჟს შორის ორთაბრძოლა არ იმართება, მაგრამ მათი პაექრობა მოხერხება-ემმაკობით არის გამოხატული.

რაც შეეხება მეორე ტიპის მეომარ ქალებს, რომლებსაც პირობითად „არააგრესიული მეომრები“ შეიძლება ვუწოდოთ, მათი ისტორიები სხვა სიუჟეტურ წრეს განეკუთვნება. ეს არის ზღაპრის ტიპი ATU514 – სქესის შეცვლა: მეფის ჯარში სამსახურისთვის ყოველი ოჯახიდან თითო კაცს იწვევენ. რადგან ვეზირს ვაჟი არ ჰყავს (ან ვაჟები საკმარისად ვერ ავლენენ სიმამაცეს), ჯარში ვაჟად გადაცემული ქალიშვილი მიდის. სხვადასხვა ძნელი დავალების შესრულების შემდეგ მას უწევს გაქვავებულ ქალაქში მისვლა, რომელიც კუდიანი დედოფლის მიერ არის მოჯადოებული. ეს მოტივი სპილენძის ქალაქის მოტივის ორეულს წარმოადგენს ქართულ ზღაპრებში და მისი კავშირი „ათას ერთ ღამესთან“ ეჭვს არ იწვევს.<sup>3</sup> ვეზირის ქალი ამარცხებს ჯადოქარ დედოფალს, აიძულებს ქალაქის გათავისუფლებას და სთხოვს, ნამდვილ ვაჟად გადააქციოს. ზღაპრის ფინალში სქესშეცვლილი გმირი მეფის ასულზე ქორწინდება. ეს სიუჟეტი აღმოსავლეთ ევროპაში, განსაკუთრებით ბალკანეთში, მთელ კავკასიაში და ახლო აღმოსავლეთშია გავრცელებული.<sup>4</sup> საქართველოში უამრავი ვარიანტია ჩანერილი და გამოქვეყნებული XIX საუკუნიდან დღემდე: „ბერნადის შვილი“, „აღმასხანი“, „ვეზირის ქალი“, „ზღაპარი ვაჟადქცეულისა“ და სხვ.<sup>5</sup>

ვაჟადგადაცემულ მეომარ ქალთა კვალდაკვალ მთელი კონტინენტის გავლით ჩინურ ისტორიულ წყაროებამდე მივალთ. მულანის ამბა-

<sup>1</sup> პეტრე უმიკაშვილი, *ხალხური სიტყვიერება III* (თბილისი 1964), 210-211.

<sup>2</sup> იქვე, 230-233.

<sup>3</sup> ინგა ზურაბიშვილი, „ათას ერთი ღამის“ ნარატივი „სპილენძის ქალაქი“ ქართულ საზღაპრო ეპოსში, III *საერთაშორისო კონფერენცია „სემიოლოგიური ძიებანი“* (თბილისი 2019), 38.

<sup>4</sup> Hans-Jörg Uther, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*, Parts 1-3 (Helsinki, 2004), 302.

<sup>5</sup> *ხალხური სიტყვიერება*, II, მიხ. ჩიქოვანის რედ. (თბილისი 1952); პეტრე უმიკაშვილი, *ხალხური სიტყვიერება*, III (თბილისი 1964).

ვი, რომელიც 1998 წელს დისნეის ანიმაციური სტუდიის მიერ გადაღებული ფილმის წყალობით მაცურებლისთვის კარგად ნაცნობია, ჰანის დინასტიის პერიოდის (ძვ. წ. 206 – ახ.წ. 220) ჩინურ ხალხურ სიმღერებს უკავშირდება. უძველესი წერილობითი ძეგლი „სიმღერა მულანზე“ თარიღდება ჩრდილო ვეის დინასტიის პერიოდით (ახ. წ. 386-557), როცა ჩრდილოეთ ჩინეთში მომთაბარე ტომთა შემოსევები გახშირდა. მულანის ამბავი იმით იწყება, რომ იმპერატორმა ჯარის შესაკრებად მოიხმომოსახლეობა, თითო ოჯახიდან თითო კაცი. ბიჭად გადაცმული მულანი იმპერიის ჯარში ათ წელს იბრძოდა. შემდეგ დაბრუნდა სახლში, ქალური იდენტობა დაიბრუნა და ჯარის ძველ მეგობარს დაუკავშირა თავისი ცხოვრება.

ჰუა მულანის სახელი ძირითადად თარგმნილია როგორც „მაგნოლია“ ჩინურად. ადრიენე მაიორის მოსაზრებით, ჩინური სიმღერებით ხოტბაშესხმული მეომარი ქალის სახელი წარმოშობით ქსიონგუ უნდა იყოს, რაც საკას სახელწოდებაა ჩინურად.<sup>1</sup> მულანი სხვა არავინაა, თუ არა ჩინეთში საუკუნეების მანძილზე შეკედლებული მომთაბარე წარმოშობის მეზობელი ქალი. როგორც თავის სქესს მალავს, ისე დამალა მულანმა თავისი სახელის მიღმა თავისი ეთნიკური წარმოშობა, დაემთხვა რა ჩინურ სიტყვა „მაგნოლიას“.<sup>2</sup>

მულანით ამორძალთა ისტორიების მთელი წრე იკვრება. თითქმის მთელ კონტინენტზე ხალხურ თხრობით ტრადიციებში გვხვდება ზღაპრული ქვეყნები, სადაც მეომარი ქალები დაჯირითობენ და სიმამაცით ტოლს არ უდებენ კაცებს.

ყველა შემთხვევაში, იქნება ეს ზღაპრული თუ ისტორიულად რეალურად არსებული ქვეყანა, მეომარი ქალი ორი გამოწვევის წინაშე დგას: იყოს ქალი და იყოს მეომარი. ზეპირ თხრობით ტრადიციებში მეომარი ქალები ისტორიულ თქმულებებსა და ჯადოსნურ ზღაპრებში ჩნდებიან. თქმულებების გმირები რეალურად არსებული პირები არიან, რომლებსაც ხალხური სიტყვიერება მითოლოგიურ სამოსელში ახვევს, ჯადოსნური ზღაპრების პერსონაჟი ქალები კი ჰიპერბოლიზებულ ანტაგონისტურ სახეს ან ზებუნებრივი ძალით დაჯილდოებულ პროტაგონისტებს წარმოადგენენ. ქართული და აღმოსავლური ზღაპრების

<sup>1</sup> ადრიენე მაიორი იმონებს ჩინელი მეცნიერის 2012 წელს გამოცემულ ისტორიულ-ლინგვისტურ ნაშრომს, რომელშიც დასაბუთებულია, რომ მულანი სულაც არ არის ჩინური სახელი: ლინგვისტურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ სახელი ნიშნავს „ირემს“ შუააზიელი თურქმენული ტომების ძველ ალთაურ ენაზე. Adrienne Mayor, *The Amazons: Lives and Legends of Warrior Women across the Ancient World* (Princeton University Press, 2015).

<sup>2</sup> ალათაური სახელწოდება „ირემი“ აღძრავს ასოციაციას ირმის ფორმის მქონე მუზარადისა და იარალისა, რომლებიც არტეფაქტების სახით მრავლად მოიპოვება. ირმის მოტივი, რომელსაც ასე კარგად იცნობენ ბერძენი მხატვრები და მოქანდაკეები, გამოსახულია ხოლმე ამორძალთა მუზარადებზე, ფარებზე და ტუნუკებზე, ასევე ტატუზე. ასეთივე ტატუები არის აღმოჩენილი გაყინულ ქალ მუმიებზე ახლად აღმოჩენილ ყორღანებში. იხ. Adrienne Mayor, დასახ. ნაშრომი.

საერთო მოტივები ძირითადად თხრობის ორ ტიპში გვხვდება: 1) სიუჟეტები, რომლებშიც ქალი საშიში მონინალმდეგა და გმირი მას მოხერხებით ან ძალით იმორჩილებს, აცლის რა მას დემონურ ძალას, და 2) სიუჟეტები ვაჟად გადაცმულ ქალებზე, რომლებშიც ქალი ცენტრალური პერსონაჟია. გარდა ამისა, ვაჟად გადაცმული ქალის თემა ნოველისტურ ზღაპრებშიც ხშირია, მაგრამ ამ შემთხვევაში ისინი სიმართლისთვის მებრძოლი, ზნეობრივად სრულყოფილი გმირები არიან და არა ფიზიკურად ძლიერი მეომრები.

ლიტერატურასა და ხელოვნებაში გადამუშავებული მითები და ხალხურ სიტყვიერებაში გავრცელებული სიუჟეტები არა მარტო აღწერენ „ქალთა ქვეყანას“, არამედ უპირველეს ყოვლისა, სქესთა შორის დაპირისპირებას ასახავენ და მარადიულად აქტუალური თემით მრავალფეროვან ფანტაზიებს აღძრავენ.

***Elene Gogiashvili***

### **Fairy-Tale *Land of Women* in Literary and Folk Oral Narratives**

The myth of the land of warrior women is mainly known from Ancient Greek tradition. The myth is based on a polarization of the two sexes. This theme is also well-known in narrative traditions of Near Eastern and Europe, both in literary and oral forms. Important literary sources for the legend about places where the warrior women live are histories by Herodotus, Egyptian story of *Prince Pedikhons and Queen Serpot*, Persian romance of *Queen Zarina*, Chinese folk songs on *Hua Mulan* as well as folk oral narratives. In the article, there are discussed the fragments from the *Thousand and One Nights*: the tales of *King Umar ibn al-Numan* and *Hasan from Basra*. These tales show motif parallels with some Georgian folktales. According to the *Motif-Index of Folk-Literature* by Stith Thompson, in these Georgian folktales following international motifs are included: J2411.1: Imitation of magic rejuvenation unsuccessful; F112: Journey to Land of Women, island of women, land of maidens, country of the Amazons, "maidenland"; F565: Women warriors or hunters; F565.1. Amazons; D1610: Magic speaking objects.

The themes of warrior woman in Arabian Nights and in Georgian folktales, examined in this article, follow a stereotypical pattern. In most cases a warrior woman has to be vanquished in a wrestling duel before she will accept a suitor as her husband.